

Jan Claudius de Cock (1667-1735) en zijn tekeningen van tuinbeelden

Dennis de Kool

Jan Claudius de Cock was een productieve en veelzijdige beeldhouwer, tekenaar, ontwerper en dichter. Hij heeft onder meer tuinbeelden vervaardigd, die op verschillende plekken in en buiten Nederland terecht zijn gekomen. In dit artikel wordt aandacht besteed aan een unieke serie tekeningen van mythologische beelden van zijn hand. Mogelijk gaat het hier om ontwerpen van tuinbeelden. De tekeningen dateren uit 1699 en worden bewaard in het Herzog Anton Ulrich-Museum in Braunschweig. Door aandacht te besteden aan de afzonderlijke tekeningen kunnen in de toekomst wellicht meer tuinbeelden aan het oeuvre van Jan Claudius de Cock worden toegevoegd.

Beeldhouwer, tekenaar en dichter

Jan Claudius de Cock werd op 6 februari 1667 in Brussel geboren.¹ Zijn ouders waren Claudius de Cock en Magdalena van Havré. Als vijftienjarige ging Jan Claudius de Cock in de leer bij het atelier van Pieter Verbruggen de Oude te Antwerpen.² In 1688 of 1689 werd hij als meester *beeldsnijder* vermeld in de ledenlijst van het Antwerpse Sint Lucasgilde.³ Van 1692 tot en met 1695 werd hij door koning-stadhouder Willem III te werk gesteld bij de uitvoering van het beeldhouwwerk voor het in- en exterieur van het Prinsenhof te Breda, ook wel bekend als het kasteel van Breda.⁴ Op 13 januari 1693 trouwde Jan Claudius de Cock met koopmansdochter Maria Clara Serlippens.⁵ Kennelijk was de beeldhouwer klein van stuk, want in een (ironische) levensschets werd hij door de Bredase schrijver Jacob Campo Weyerman (1677-1747) vergeleken met een dwerg.⁶ In 1694 werd in Breda De Cock's eerste kind geboren; waarna in 1696 een tweede kind volgde.⁷ Vanaf ongeveer 1697 vestigde Jan Claudius de Cock zich in Antwerpen, waar hij de rest van zijn leven zou blijven wonen. In de Scheldestad zette hij een groot atelier met werknemers op en onderwees daar

verschillende leerlingen in de beeldhouw- en de tekenkunst. In de ledenlijsten van het Antwerpse Sint Lucasgilde zijn verschillende leerlingen vermeld.⁸ In 1720 schreef Jan Claudius de Cock een verhandeling over de beeldhouwkunst met de titel *Eenighe voornaemste en noodighe regels van de beeldhouwerye*.⁹ Deze in dichtrijm geschreven ‘handleiding’ bevat praktische aanwijzingen voor beeldhouwers die *metter tijdt een goet meester* willen worden. Bij zijn 25-jarig huwelijksjubileum schreef Jan Claudius de Cock een jubeldicht (1718), waarin hij een vrome kant van zichzelf liet zien. In het betreffende werk vernemen we dat twee zonen en een dochter op jonge leeftijd stierven.¹⁰ Na een productieve carrière overleed De Cock begin 1735 in Antwerpen.¹¹ Daarna vertrok zijn dochter naar Den Haag om, met gemengde gevoelens, enkele marmeren beelden en modellen van zijn hand te verkopen.¹²

Verdienstelijk tekenaar

Jan Claudius de Cock was in zijn tijd een productieve en veelzijdige kunstenaar. Zijn oeuvre omvat kerkmeubilair, gebeeldhouwde portretten, grafmonumenten, interieurstukken en tuinornamenten.¹³ Daarnaast zijn van deze kunstenaar relatief veel (ontwerp)tekeningen bewaard gebleven. De reeds genoemde schrijver Weyerman constateerde dat Jan Claudius de Cock een groot tekenaar was.¹⁴ Deze bijdrage beperkt zich tot een bespreking van een vrij unieke serie tekeningen van tuinbeelden die in het Herzog Anton Ulrich-Museum in Braunschweig wordt bewaard. Deze serie bestaat uit zestien gesigioneerde, gedateerde (1699) en genummerde ontwerptekeningen voor vrijstaande beelden.¹⁵ Hoewel harde bewijzen hiervoor ontbreken, is het niet ondenkbaar dat het hier gaat om ontwerpen van tuinbeelden. De meeste scènes zijn ontleend aan de *Metamorphosen* van Ovidius.¹⁶ Hierna volgt per tekening een bespreking.¹⁷

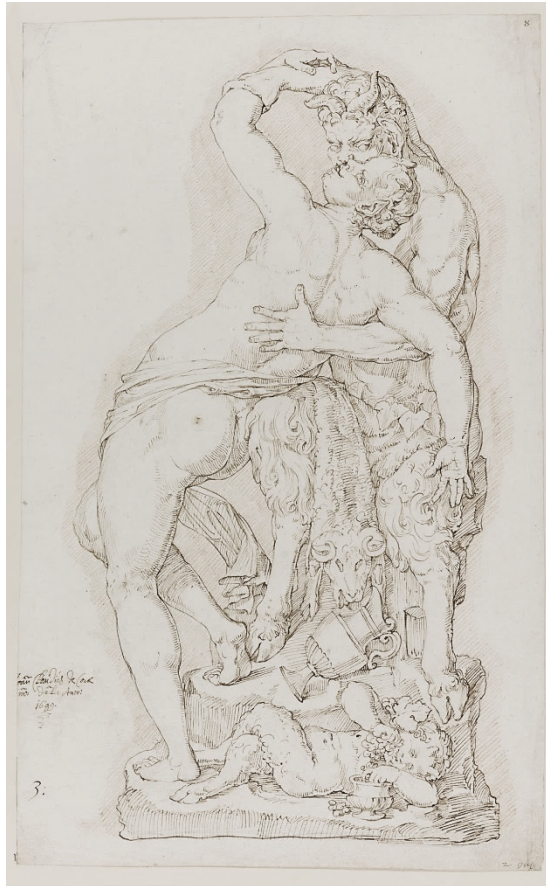
Venus en Aeneas

Aeneas was de zoon van Venus. Deze godin zorgde ervoor dat Aeneas een godenstatus kreeg en onsterfelijk werd. Met het water van de riviergod Numicius werd namelijk alles wat Aeneas aan sterfelijkheid bezat gespoeld en gereinigd (*Metamorphosen* 14:581-608). Het relaas van Aeneas is ook uitvoerig beschreven door Vergilius.¹⁸ Op de tekening is zichtbaar dat Venus het hoofd van de Griekse held besprenkelt met water. Met haar linkerhand houdt ze zijn linkerhand vast. Het onderschrift vermeldt *Aeneas wort vergodet*. Dat wekt de indruk dat ze haar zoon besprenkelt met de goddelijke kracht.

Apollo en Daphne

De nimf Daphne was een dochter van de riviergod Peneius. Apollo werd verliefd op haar, maar ze wees hem af. Daarna sloeg ze noodgedwongen op de vlucht voor Apollo die haar achtervolgde. Ze verzocht haar vader om hulp, waarna ze in een laurierboom veranderde (*Metamorphosen* 1:452-567). Op de tekening grijpt Apollo Daphne vast. Om zijn middel draagt hij een pijlenkoker. Het wanhopige meisje begint reeds te veranderen in een boom. Aan haar tenen groeien wortels en op haar hoofd zijn bladeren zichtbaar. Aan de voeten van Apollo staat een grijnzend gevleugeld jongetje. Dit duo was kennelijk een geliefd thema bij Jan Claudius de Cock, want er zijn verschillende tekeningen van dit mythologische verhaal bewaard gebleven.¹⁹

Faun en een nimf

Pan (Faunus) was de god van de herders, bossen en velden. Hij heeft een geitachtig gezicht en bokkenpoten. Op de tekening heeft de Faun puntige oren, hoorns op zijn voorhoofd en bokkenpoten. Hij pakt een vrijwel naakte nimf vast. Op de voorgrond ligt een jongetje met bokkenpoten die druiven aan het consumeren is. Op enige afstand van het jongetje staat een geit. Het is niet duidelijk welk concreet mythologisch tafereel is afgebeeld en dus ook niet of Jan Claudius de Cock bij deze tekening inspiratie heeft geput uit de *Metamorphosen* van Ovidius.

Venus en Adonis

Adonis was een beeldschone man. Venus werd verlief op hem. Ze waarschuwde hem om voorzichtig te zijn bij het jagen. Desondanks werd hij tijdens de jacht gedood door een wild zwijn. Daarna veranderde hij in een windroos, een broze en kwetsbare bloem die slechts kortstondige vreugde biedt (*Metamorphosen* 10:519-739) Op de tekening zijn Venus en Adonis afgebeeld die elkaar vasthouden. De linkervoet van Adonis rust op de hals van een zwaan. Naast Venus staat een jongetje met een boog in zijn hand.

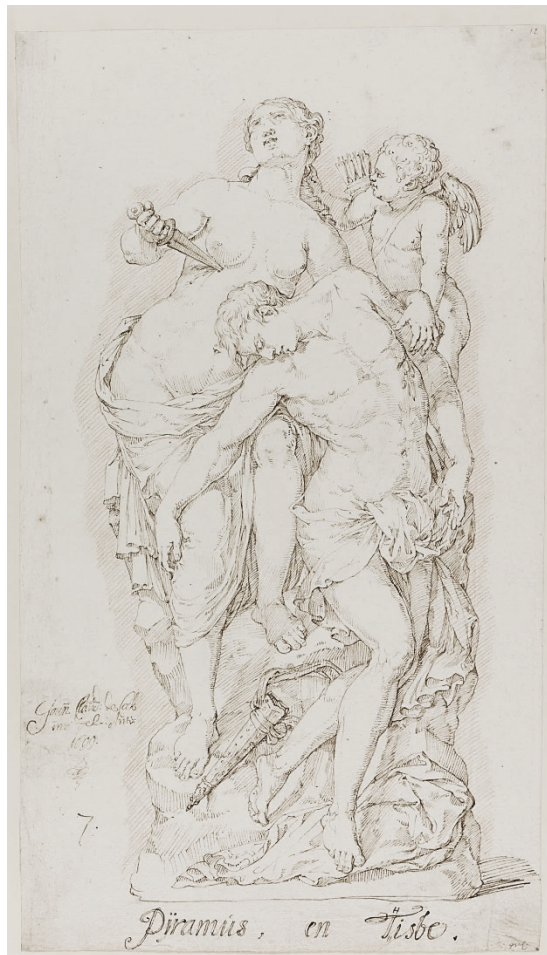
Salmacis en Hermaphroditus

Hermaphroditus was een zoon van Hermes en Aphrodite. De waternimf Salmacis werd verliefd op hem. Hij wees haar echter af, waarna ze hem het water inlokte. Daar versmolten ze samen tot één persoon (*Metamorphosen* 4:285-388). Op de tekening probeert Hermaphroditus de verliefde waternimf, die hem stevig omarmt, van zich af te slaan. De positionering van zijn beide benen is vanuit anatomisch oogpunt onmogelijk. Jan Claudius de Cock heeft van dit thema ook een schets gemaakt die afwijkt van deze tekening.²⁰

Alpheus en Arethusa

De nimf Arethusa was een heel mooi meisje. Toen ze aan het baden was, werd ze aangesproken door de riviergod Alpheus, waarna ze in paniek op de vlucht sloeg. Diana schoot de wanhopige nimf te hulp door haar te hullen in de mist. Daarna veranderde ze in een bron (*Metamorphosen* 5:572-641). Op de tekening probeert Arethusa zich wanhopig te verbergen in de mist, terwijl Alpheus zich een weg baant tussen de wolken. Tussen hen in zweeft een gevleugeld jongetje. Jan Claudius de Cock heeft van dit thema ook twee schetsmatige tekeningen gemaakt.²¹

Pyramus en Thisbe

Pyramus was de geliefde van Thisbe. Toen hij in de onjuiste veronderstelling was dat Thisbe was gedood door een leeuwin, pleegde hij zelfmoord. Daarna sloeg ook zijn geliefde de hand aan zichzelf (*Metamorphosen* 4:55-166). Op de tekening heeft Pyramus zich met zijn mes dodelijk verwond. Onder zijn linkerborst is een bloedende wond zichtbaar. Thisbe heeft haar blik naar boven gericht. Met haar rechterhand heeft ze een mes in haar lichaam onder de borst gestoken. Een Cupido aanschouwt het dramatische moment.

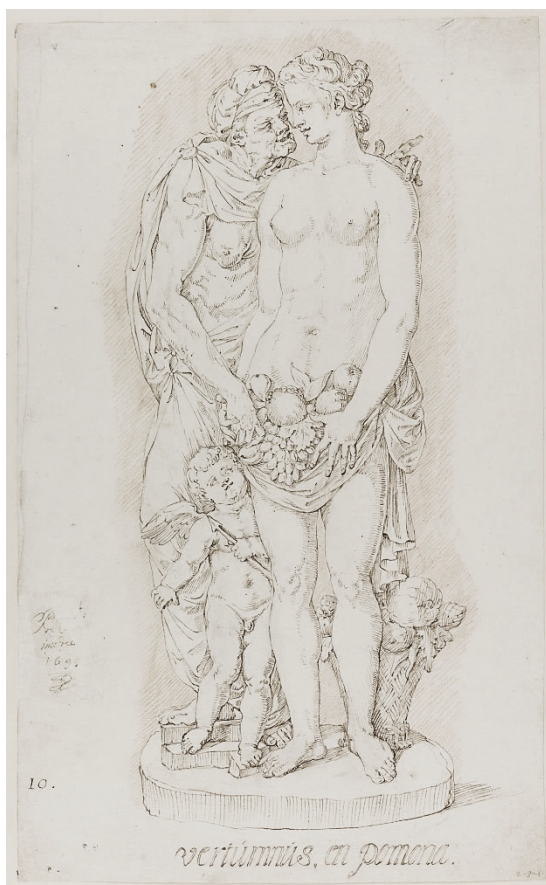
Jupiter en Ganymedes

Jupiter werd verliefd op de Trojaans prins Ganymedes. Hij nam de gedaante van een adelaar aan om toenadering te zoeken. Daarna bracht hij Ganymedes als nectarschenker naar de hemel (*Metamorphosen* 10:155-161). Op de tekening heeft de adelaar zijn vleugels om de herder geslagen. Ganymedes heeft zijn rechterarm om de vogel gelegd. Zijn rechterbeen rust op een rotsblok. Ze kijken elkaar aan.

Cephalus en Procris

De Atheense gezant Cephalus was de man van Procris. Zijn vrouw bespiedde hem tijdens de jacht in de onjuiste veronderstelling dat hij haar ontrouw was. Hij doodde haar per ongeluk met zijn werpspies die altijd doel trof in de veronderstelling dat het geluid in de struiken werd veroorzaakt door een wild dier (*Metamorphosen* 7:661-862). Op de tekening ligt de dodelijk gewonde Procris in de rechterarm van Cephalus. Met zijn linkerhand probeert hij het bloed uit haar wond te stelpen. Naast haar staat een jachthond. Zijn rechterbeen rust op een speer. Op de voorgrond ligt een jachthoorn. Achter Cephalus is een putto op een tak gepositioneerd.

Vertumnus en Pomona

Vertumnus, de god van de herfst werd verliefd op Pomona, de godin van de herfst en de boomvruchten. Hij zocht toenadering tot haar in velerlei gedaanten, onder meer als oude vrouw (*Metamorphosen* 14:622-771). Op de tekening zoekt Vertumnus toenadering tot Pomona. Hij heeft zich vermomd als oude vrouw. Pomona is afgebeeld als een jonge vrouw met vruchten in haar schoot. Op de grond staat een mand met vruchten. Rechts van haar staat een Cupido met een liefdespijl in zijn hand. Jan Claudius de Cock heeft ook een ovalen tekening van dit thema gemaakt, waarop Pomona en een oude vrouw zijn afgebeeld.²²

Thetis dompelt Achilles in de Styx

Peleus en de zeenimf Thetis waren de ouders van de Griekse held Achilles. Thetis dompelde haar zoontje in het water van de Styx, een rivier in de onderwereld, om hem onkwetsbaar te maken.²³ Zijn enige kwetsbare lichaamsdeel bleef de hiel, waaraan Thetis het kind had vastgehouden. Op de tekening dompelt Thetis haar zoontje in een bak met water. Aan de voet van deze bak ligt de driekoppige hellehond Cerberus. Achter Thetis staat een vrouw, die een mantel om haar linker bovenarm heeft geslagen. Het onderschrift van de tekening luidt: *Achilles onquets Baer gemaect.*

Pluto en Proserpina

Pluto, de god van de onderwereld, werd door toedoen van Cupido verliefd op Proserpina, een dochter van Ceres, en schaakte haar. De bronnimf Cyane trachtte Pluto tevergeefs tegen te houden. Sindsdien was Proserpina de koningin van de onderwereld. Ceres ging daarna wanhopig naar haar op zoek. Uiteindelijk moest Hades zijn vrouw om het halfjaar aan haar moeder afstaan (*Metamorphosen* 5:385-424). Op de tekening tilt Pluto een bedroefde Proserpina op. Op de grond ligt een gekantelde urn waaruit water stroomt. Op de urn staat *Ciana*. Op de grond ligt de nimf die Pluto op andere gedachten probeert te krijgen. Op de tekening staat ook een gevleugeld jongetje.

Faun met knaap op de schouder

Op deze tekening is een Faun afgebeeld met een jongetje op zijn schouder. Naast hem zit een gehurkt jongetje met bokkenpoten die druiven consumeert. Op de bovenzijde van de plint staat *Faunus*.

Pan en Syrinx

Syrinx was een nimf. Ze werd door Pan achtervolgd en sloeg op de vlucht. Ze smeekte haar waterzusters om haar onvindbaar te maken. Daarna veranderde ze net op tijd in waterriet. Pan vond het geluid van de wind door de stengels zo mooi, dat hij de panfluit uitvond (*Metamorphosen* 1:689-712). Op de tekening grijpt Pan de linkerarm van Syrinx, die tussen het riet staat. Rechts van haar is een jongetje afgebeeld. Zijn linkerhand rust op een gekantelde urn waaruit water stroomt. Op deze urn is het woord *Ladona* aangebracht dat verwijst naar de oude riviergod Ladon. Jan Claudius de Cock heeft in 1709 een vergelijkbare schets van dit thema gemaakt.²⁴

Boreas en Orithyia

Boreas was de god van de noordenwind. Hij schaakte de nimf Orithyia tegen haar wil en vloog met haar weg. Ze kregen een tweeling. Beide jongens, Calaïs en Zetes, hadden de vleugels van hun vader (*Metamorphosen* 6:680-718). Op de tekening heeft Boreas de nimf met twee handen vastgepakt. Hij heeft slangenstaarten als voeten. Op de tekening zijn twee hoofden van gevleugelde jongetjes zichtbaar, ogenschijnlijk verwijzend naar hun zonen, die wind blazen.

Faun met knaap op de schouder

Op deze tekening is een Faun afgebeeld met een jongetje op zijn schouder dat druiven consumeert. De faun heeft een mantel met een leeuwenkop om zijn schouder geslagen. Links van hem staat een jongetje met bokkenpoten dat eveneens druiven consumeert. Op de voorzijde van de plint staat *Faunus*.

Mogelijke rol van deze tekeningenreeks

Deze tekeningenreeks kan verschillende functies hebben gehad. Charles Dumas opperde de mogelijkheid dat de ontwerpen mogelijk voor tuinbeelden op verzoek van een opdrachtgever kunnen zijn vervaardigd in het kader van een ambitieus project, dat wegens hoge kosten niet is gerealiseerd.²⁵ De beschreven mythologische beelden zijn echter op het eerste oog te omvangrijk en gevarieerd om er een samenhangend beeldenprogramma in te zien. Een alternatieve mogelijkheid is dat Jan Claudius de Cock de tekeningen uit eigener beweging heeft gemaakt als 'portfolio' richting potentiële opdrachtgevers, die vervolgens een keuze konden maken voor één of meerdere beelden. Deze mogelijkheid lijkt te worden ondersteund door een terracotta model dat overeenkomsten vertoont met een tekening uit de reeks. In de Koninklijke Musea voor Schone Kunsten in Brussel wordt namelijk een terracottagroep bewaard met de voorstelling 'Boreas ontvoert Orithyia'.²⁶ Dit ongesigneerde werk werd in eerste instantie toegeschreven aan Willem Kerricx (1652-1719).²⁷ Op de website van het museum is nu ook de naam van Jan Claudius de Cock als mogelijke vervaardiger genoemd.²⁸ De opvallende gelijkenis tussen de tekening en het terracottawerk (zie resp. pag. 29 en 31) versterkt het vermoeden dat Jan Claudius de Cock de vervaardiger is van het beeld.

Het bestaan van een terracotta model betekent echter niet noodzakelijkerwijs dat ook levensgrote marmeren of zandstenen tuinbeelden zijn vervaardigd. Terracottabeelden konden namelijk voorzien in behoeften van verzamelaars en als zodanig hebben gefungeerd als beoogde eindproducten. Om die reden werden ze vaak ook voorzien van een monogram of signatuur.

Andere tekeningen

In het Herzog Anton Ulrich-Museum in Braunschweig worden meer tekeningen van Jan Claudius de Cock bewaard die kunnen hebben gefungeerd als ontwerpen voor vrijstaande (tuin)beelden. Voorbeelden zijn twee tekeningen van Cadmus en Harmonia, waarbij de ene tekening schetsmatiger is uitgevoerd dan de andere tekening,²⁹ Apollo (met lier), Comus³⁰ (met toorts), Ceres (met sikkel), Hercules in gevecht met een meerkoppig monster (de hydra van Lerna), Europa

op de stier³¹ en een beeld van Mars. Tekeningen van mythologische beelden treffen we ook op andere plaatsen aan. In het Rubenianum in Antwerpen wordt een afschrift bewaard van een tekening van Venus en Amor.³² In een particuliere verzameling in Londen bevindt zich een gesigioneerde en gedateerde (1698) tekening van Apollo en Hyacinthus.³³ Uit deze voorbeelden blijkt dat Jan Claudius de Cock een zeer productief tekenaar was.³⁴

Mythologische zwerftocht

Jan Claudius de Cock was tevens een veelzijdige kunstenaar, die zich mede heeft toegelegd op tuinbeelden.

Een aanzienlijke collectie van acht beelden en groepen bevond zich op de Keukenhof. In 1746 werden deze beelden op een veiling verkocht.³⁵ Veel thema's in zijn werken zijn ontleend aan het werk *Metamorphosen* van Ovidius. De besproken reeks ontwerptekeningen van (tuin)beelden is uniek. Er zijn wel vergelijkbare reeksen bekend, maar deze zijn niet van de hand van beeldhouwers zelf. De architect en ontwerper Daniël Marot heeft bijvoorbeeld ontwerptekeningen van een twintigtal op sokkels geplaatste tuinbeelden vervaardigd. Deze tekeningen bevatten voorstellingen van Apollo, Diana, Jupiter, Juno, Pluto, Proserpina, Ceres, Bacchantes (2x), Hercules, Neptunus, Venus, Mars, Minerva, Aarde, Saturnus en de Vier Jaargetijden. Het is niet bekend of deze ontwerpen door beeldhouwers zijn uitgevoerd.³⁶ Van de hand van Jan Claudius de Cock zijn verschillende ontheemde marmeren (tuin)beelden bewaard gebleven die via veilingen op verschillende plekken zijn terechtgekomen. Een marmeren beeld (1711) dat de Roof van Proserpina voorstelt bevindt zich in de tuin van huis Oostermeer in Ouderkerk aan de Amstel; een marmeren tuinbeeld (1727) van een vrouw met een kind in haar arm is opgesteld in park Sanssouci in Potsdam; de collectie van het Statens Museum for Kunst in Kopenhagen telt twee marmeren beeldengroepen, namelijk Psyche en Cupido (1706) en Jupiter die de baby Hercules naar een slapende Juno brengt (1700); een marmeren beeld (1704) van een donker jongetje met een stedekroon bevindt zich in het Rijksmuseum; het Teylers Museum bezit twee marmeren kindergroepen (1710) die de Lente en de Herfst voorstellen en in de

collectie van Musée Cognac-Jay in Parijs bevindt zich een marmeren groepje (1705) van een jonge sater die druiven geeft aan een Bacchus-kind. Hopelijk kunnen als gevolg van deze bijdrage meer tuinbeelden, al dan niet gerelateerd aan de besproken tekeningenreeks, aan het oeuvre van Jan Claudius de Cock worden toegevoegd.

Noten

¹ R. Peeters, Een wegbereider tot het neo-classicisme: de Antwerpse beeldhouwer Joannes Claudius de Cock, in: *Jaarboeken Koninklijke Oudheidkundige Kring Antwerpen*, Antwerpen 1950, p. 281-282; R. Peeters, *Het XVIIIe eeuwse Koorgestoelte der St. Pieterskerk te Turnhout: een gewrocht van Joannes Claudius de Cock anno 1713*, Turnhout 1953, p. 42; Ch. Dumas, Getekende ontwerpen voor beeldhouwwerken door Jan Claudius de Cock, *RKD Bulletin 2012-2 (2012)*, p. 43.

² Ph. Rombouts en Th. Van Leries, *De Liggeren en andere historische archieven der Antwerpsche Sint Lucasgilde (deel 2)*, 's-Gravenhage 1872, p. 318.

³ Rombouts en Van Leries, 1872, p. 531.

⁴ G.W.C. van Wezel, *Het paleis van Hendrik III graaf van Nassau te Breda*, Zeist/Zwolle 1999, p. 259.

⁵ F. Donnet, Un oeuvre intime du sculpteur J.C. de Cock, in: *Annales de l'Académie Royale d'Archéologie de Belgique*, 65 (1913) p. 249.

⁶ J.C. Weyerman, *De levens-beschrijvingen der Nederlandsche konst-schilders en konst-schilderessen met voorafgaande aanmerkingen over het betamelijke en het wanvoeglijke van de schilderconst, benevens een korte levensschets der konstschilders van de schilder-akademie in s Hage (deel IV)*, Dordrecht 1769, p. 52.

⁷ Peeters, 1950, p. 284.

⁸ Rombouts en Van Leries, 1872, p. 606, p. 607, p. 626, p. 632, p. 678, p. 685, p. 689, p. 694, p. 713, p. 727, p. 742 en p. 744.

⁹ J.C. de Cock, *Eenighe voornaemste en noodighe regels van de beeldhouwerye*, Brussel 1865 (geschreven in 1720). Een exemplaar van deze verhandeling bevindt zich in het Rubenianum in Antwerpen.

¹⁰ Donnet, 1913, p. 253 en p. 257.

¹¹ J. van der Sanden, *Oud Konst-Tooneel van Antwerpen*, derde deel (on gepubliceerd manuscript) 1771 en P. Verhaegen, Un groupe en marbre du sculpteur De Cock (1710), in:

Annales de l'Académie Royale d'Archéologie de Belgique, 12 (1898) p. 379; Peeters, 1953, p. 43.

¹² Weyerman, 1769, p. 53-54.

¹³ D. de Kool, Jan Claudius de Cock (1667-1735): “een treflyk oud meester in de kunst”?, in: *Noordbrabants Historisch Jaarboek* (nog te verschijnen).

¹⁴ Weyerman, 1769, p. 52.

¹⁵ Dumas, 2012, p. 47.

¹⁶ De *Metamorfosen* werden in het Nederlands vertaald door onder andere Carel van Mander (1604) en Vondel (1671).

¹⁷ De afbeeldingen in deze bijdrage zijn afkomstig van: <http://kulturerbe.niedersachsen.de> en zijn door de redactie omwille van de duidelijkheid bewerkt.

¹⁸ Vergilius, *Het verhaal van Aeneas*, Amsterdam 2012.

¹⁹ Een variant wordt bewaard in de Kunsthalle in Bremen, een ovalen tekening wordt bewaard in het Rijksprentenkabinet in Amsterdam en een schetsmatige tekening wordt bewaard in het Herzog Anton Ulrich-Museum in Braunschweig.

²⁰ Op deze schets is Hermaphroditus aan het baden en wordt hij vanaf de oever vastgegrepen door Salmacis.

²¹ Bij de ene tekening is de voorstelling nagenoeg identiek. Een verschil is dat op deze schets het gevleugelde jongetje ontbreekt. Bij de tweede tekening hebben beide figuren een andere houding, is wederom een gevleugeld jongetje zichtbaar en schuilt de nimf achter wolken.

²² Mogelijk is dit een ontwerp voor een reliëf geweest.

²³ Rubens heeft dit mythologische thema in circa 1631 gebruikt in enkele olieverfschetsen voor wandtapijten.

²⁴ Deze tekening wordt bewaard in Musée Paul Dupuy in Toulouse. Een afschrift van deze tekening bevindt zich in het Rubenianum in Antwerpen.

²⁵ Dumas, 2012, p. 47.

²⁶ Koninklijke Musea voor Schone Kunsten in Brussel. Inventarisnummer 2451. Dit werk werd in 1872 verworven. De hoogte van het beeldengroepje is 48,6 cm. <http://www.fine-arts-museum.be/nl/de-collectie/joannes-claudius-de-cock-boreas-ontvoert-orithyia?string=kerricx>, laatst geraadpleegd op 27 augustus 2014.

²⁷ *Beeldhouwkunst in de eeuw van Rubens in de Zuidelijke Nederlanden en het prinsbisdom Luik*, Catalogus tentoonstelling in Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis/Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België, Brussel 1977, p. 138.

²⁸ Ook Dumas brengt dit terracotta beeld in verband met Jan Claudius de Cock. Dumas, 2012, p. 47.

²⁹ Cadmus was een broer van Europa. Na haar ontvoering ging Cadmus op zoek naar zijn zuster en stichtte de stad Thebe. Hij huwde Harmonia, de dochter van Ares en Aphrodite. Hun kinderen werden slangen.

³⁰ Comus was de god van feesten, plezier en uitspattingen. Hij was een zoon van de god Dionysos.

³¹ Ovidius, *Metamorphosen*, Amsterdam 2011, 2:836-875.

³² Deze tekening heeft Jan Claudius de Cock in 1701 of 1721 vervaardigd.

³³ In het mythologische verhaal werd Hyacinthus tijdens een discusspel met Apollo gedood, waarna hij veranderde in een nieuwe bloem (Ovidius, *Metamorphosen* 10:162-219). Een afbeelding van deze tekening wordt bewaard in het RKD.

³⁴ Het prentenkabinet van het Herzog Anton Ulrich-Museum in Braunschweig bezit 126 tekeningen, waarvan 22 dubbelzijdig en het prentenkabinet van Staatliche Kunstsammlungen in Dresden bezit 30 tekeningen. Dumas, 2012, p. 45.

³⁵ A.M. Hulkenberg, A.M. De grote verkoop van tuinbeelden, groepen en vazen op Keukenhof in 1746, in: *Leids Jaarboekje*, 1969, p. 182.

³⁶ De tekeningen zijn afgedrukt in: P. Jessen, *Das Ornamentwerk des Daniel Marot in 264 Lichtdrucken nachgebildet*, Berlin 1892, p. 44-48.